

Педагогіка

УДК 371.134:372

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДО ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ СОЦІАЛЬНО СХВАЛЮВАЛЬНИХ ФОРМ ТА ЗАСОБІВ САМОВИРАЖЕННЯ

Антоніна Аніщук
Ніжин

Автор статті обґрунтовує актуальність проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування у старших дошкільників соціально схвалювальних форм та засобів самовираження. Аналізує систему підготовки студентів до засвоєння професійних умінь та навичок в рамках вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка, соціально прийнятні форми та засоби самовираження, мовленнєва культура, мовленнєвий етикет, культура поведінки, педагогічна майстерність.

Соціально-економічні зміни сучасного суспільства привели до необхідності модернізації багатьох соціальних інститутів, і в першу чергу, дошкільного навчального закладу. Модернізація системи дошкільної освіти спрямовується на забезпечення розвитку і виховання особистості, здатної орієнтуватися в реаліях і перспективах сучасного життя, творчо мислити, визначати свою позицію серед інших.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує на цілісний підхід до особистості, акцентує увагу на необхідності узгодженості таких основних життєвих сил дитини, як прагнення до самовираження, саморозвитку і самозбереження. Ключовою фігурою дошкільної освіти має стати дитина з самоцінністю її буття, неповторністю душевного світу, творчим самовираженням.

Тому особливого значення й актуальності набуває проблема створення такої виховної системи, яка б забезпечила формування особистості нового типу, особистості з високим рівнем духовності й культури, здатністю до відповідального самовизначення, компетентної поведінки, свідомого ставлення до своїх дій та вчинків, соціально зорієнтованої на благо держави, яка б чітко усвідомлювала свої бажання та наміри, доводила, обґрунтовувала, відстоювала у соціально прийнятних формах власну гідність.

Старший дошкільний вік – це завершення початкового етапу становлення особистості як соціально зрілої людини, що діє та реагує на оточуючий світ. У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» зазначається, що дошкільник диференціює соціально схвалювану та не схвалювану поведінку, відчуття, пов'язані із своїми зовнішніми проявами – поведінкою, діями, вчинками; виявляє інтерес до своїх думок, бажань, мрій, намірів; усвідомлює, що зовнішня поведінка залежить від душевного настрою людини, проте не завжди співпадає з нею. Зрілих форм набувають такі базові моральні якості як працелюбність, людяність, самолюбність, самовладання, справедливість, відповідальність. Дитина більш сприйнятлива до впливів зовнішнього середовища, може стримати свою імпульсивність та агресію, прагнучи реалізувати свої здібності, презентувати себе оточенню чи залишитися непоміченою.

Дошкільник намагається в різних сферах життя та видах діяльності проявити свої здібності, виразити свою сутність, відстояти право на індивідуальність. Всі життєві прояви дитини зводяться до *самореалізації*, до конкретних форм *самовираження*, у яких реалізується властива їй потреба в досягненні бажаної мети [2].

У старшому дошкільному віці, як зазначає О. Кононко, виконання особистістю правил за звичкою змінюється на свідоме виконання, засноване на розумінні їх значення для себе й оточуючих. Дитина не лише сама підкоряється правилам у діяльності та спілкуванні, а й стежить за їх дотриманням іншими – однолітками та дорослими. На думку вище зазначеного автора, розвиваючи в дитині потребу в адекватному самовираженні, доцільно вправляти її в умінні співвідносити свої зовнішні соціальні ролі з внутрішнім образом –Я [4, 29].

Однак, як стверджує практика, дошкільники, виражаючи свою сутність, відстоюючи

право на індивідуальність, визначаючи своє місце серед інших використовують різні форми та засоби самовираження, як соціально схвалювальні так і неприйнятні.

Одним із шляхів вирішення даної проблеми є професійна підготовка майбутніх вихователів до формування у старших дошкільників соціально схвалювальних форм та засобів самовираження, що і потребує певних напрямів у фаховій підготовці студентів.

Метою даної публікації є аналіз системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування у старших дошкільників соціально схвалювальних форм та засобів самовираження.

Оскільки старший дошкільник диференціює соціально схвалювану та несхвалювану поведінку, соціально прийнятні та неприйнятні мовленнєві засоби, здатен до правило доцільності, може визнати свою провину, поступитися власними інтересами заради спільних, вчинити по совісті, діяти справедливо, *завдання педагога* полягає в тому, щоб:

- вправляти дитину в умінні використовувати прийнятні для оточення способи реагування на різні життєві події;
- навчати емоційної регуляції поведінки та діяльності;
- сприяти засвоєнню мовленнєвих еталонів взаємин з різними людьми (рідними, знайомими, чужими);
- формувати та розширювати узагальнені уявлення дітей про схвалювану поведінку, справедливі вчинки, прихильність, товариськість, доброту, чуйність.

Потреба дошкільників у самовираженні може бути різною і за визначенням Л. Ази, може виявлятися в різних формах: соціально цінна, що відображає ціннісні орієнтації дитини, її моральні якості, що розглядаються у процесі індивідуального розвитку; соціально корисна; соціально значима; асоціальна; антисоціальна; прагнення демонструвати себе використовуючи різні тактики поведінки [1, 31-32].

Закріплення форм поведінки, перетворення їх на звичку і потребу, як зазначає М. Федорова, відбувається на основі позитивного емоційного ставлення до відповідних дій, а також до дорослого, який переконує у їх доцільності. Відчуваючи довіру до дорослого, вбачаючи у ньому приклад врівноваженості, ввічливості, справедливого ставлення до людей, дитина усвідомлює значущість такої поведінки і прагне наслідувати її [5, 8-9].

Важливу роль у засвоєнні дошкільниками зразків поведінки й відповідних правил відіграє поява таких новоутворень, як почуття *гордості* й *сорому*, які вможливають немов би приміряти свою поведінку до соціально схвалюваних зразків. Із цими моральними почуттями пов'язане переживання дошкільником успіху-неуспіху: успіх підживлює почуття гордості, неуспіх – продукує накопичення у досвіді дитини переживань, сорому, провини, дискомфорту.

За допомогою слова дитина виражає своє ставлення до інших, формулює думки з приводу спільних дій, реагує на проміжні і кінцевий результати діяльності, яка проявляється у вияві мовленнєвих і комунікативних здібностей. Тому дошкільник має володіти *мовленнєвою культурою*, яка забезпечить йому культуру людських взаємин, взаємну повагу в спілкуванні та спільній діяльності, вміння дотримуватися простих норм співжиття, керуватися соціально значущими цінностями.

Мовленнєва культура розглядається у контексті культури особистості, передбачає не тільки наслідування норм, але й уміння свідомо вибирати найбільш доцільні варіанти мовленнєвої поведінки (точні у смисловому відношенні, стилістично доречні, виразні), знаходити адекватну щодо ситуації нову мовленнєву форму.

Процес формування мовленнєвої культури, як зазначає С. Броннікова, має індивідуально-творчий характер, що виявляється у вільному виборі мовних форм і засобів; одним із напрямів формування є створення умов для мовленнєвого самовираження, творчості дитини [3].

Важливою ознакою мовленнєвої культури особистості є *мовленнєвий етикет*, основні вимоги якого ґрунтуються на етнокультурних традиціях. Він передбачає виконання правил мовленнєвої поведінки: дотримання ввічливого ставлення до адресата мовлення, демонстрації зацікавлення у розмові, емпатії, щирості у висловлюванні своїх думок тощо. Структуру мовленнєвого етикету визначають такі основні елементи комунікативних ситуацій: звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозиція, порада, згода, відмова, співчуття, комплімент, присяга, похвала тощо. З поміж них вирізняються ті, що вживаються при з'ясуванні контакту між мовцями – формули звертань і вітань; при підтриманні контакту – формули вибачення, прохання, подяки та ін.; при припиненні контакту – формули прощання, побажання.

Культура мовленнєвої поведінки передбачає осмислення своїх експресивних проявів, їх

критичну самооцінку і свідоме використання можливостей мови у спілкуванні. Наявність позитивних зразків мовленнєвої культури та культури поведінки дорослих ґрунтується на здатності дошкільника до наслідування людей, які оточують його.

Одним із засобів самовираження є *гра*. Вона є простором «внутрішньої соціалізації» дитини, засобом засвоєння соціальних норм та вимог. Гра виконує функції самопрезентації, самовираження і самореалізації дитини. Функція самопрезентації полягає в умінні дитини «подати себе» у певній ролі, реалізувати свій творчий потенціал; самореалізації – реалізувати себе, пізнати себе через відтворення різних образів. Функція самовираження у грі полягає у виявленні особистісного ставлення до свого героя. Сюжет гри наближається до реального життєвого контексту. Через гру дитина усвідомлює, що будь-яка діяльність потребує від людини виконання певних обов'язків та дотримання певних правил.

Щоб сформувати у старших дошкільників соціально схвалювальні форми і засоби самовираження педагог має оволодіти наступними вміннями та навичками:

- формувати у дітей соціальні навички поведінки, розвивати свідоме ставлення до себе як особистості самостійної, рівної з іншими;
- навчати дошкільників соціально прийнятними способами відстоювати право на «своє місце» та комфортну дистанцію;
- вправляти в умінні використовувати прийнятні для оточення способи реагування на різні життєві події;
- усвідомлювати свою значущість для рідних та близьких людей, поважати себе, відстоювати власну гідність;
- утримуватися від агресивності та руйнівних дій, відчувати межу припустимої поведінки;
- збагачувати уявлення дітей про такі базові моральні якості як працелюбність, людяність, самолюбність, самовладання, справедливість, чесність, відповідальність;
- збагачувати власний і дитячий словник емоційно-забарвленими словами та словосполученнями, що слугують засобами самовираження, формувати уявлення про їх значення;
- сприяти засвоєнню мовленнєвих еталонів взаємин з різними людьми (рідними, знайомими, чужими);
- формувати у дошкільників емоційно-ціннісне ставлення до себе та інших;
- виховувати культуру людських взаємин, прищеплюючи навички взаємної поваги у спілкуванні та спільній діяльності.

Професійні уміння та навички майбутні фахівці отримують вивчаючи такі курси, як «Культура мовлення та виразне читання», «Дошкільна лінгводидактика», «Індивідуалізація виховання та навчання дітей дошкільного віку», «Виховання та навчання дітей в різновікових групах» та інші. Закріплення теоретичних знань з культури мовлення та культури поведінки, опанування мистецтвом мовлення, засвоєння формул мовленнєвого етикету відбувається в рамках вивчення курсу «Культура мовлення та виразне читання». Культура мовлення педагога є важливою умовою удосконалення педагогічної майстерності. Її необхідність визначається не тільки специфікою професійної педагогічної діяльності, а й у тому, що виразне слово, багатий лексичний словник, грамотність, оптимальний тон, індивідуалізоване звернення до дітей, приємні слова, слова-заохочення та ін. допомагають ефективно застосовувати методи педагогічного впливу на вихованців з метою формування соціально прийнятних форм та засобів самовираження.

Особливо важливим у вивченні даного курсу є розділ «Риторичні форми мовлення», яким передбачено навчити майбутніх вихователів використовувати у своєму мовленні усе розмаїття інтонацій – радісних, веселих, жартівливих, грайливих, загадкових, а подекуди й сумних; добирати слова, які передають почуття, стани, переживання.

Вивчаючи курс «Дошкільна лінгводидактика», майбутні педагоги оволодівають знаннями та вміннями:

- оволодівати методами і прийомами педагогічного впливу, які виробляють гнучкість та адекватність мовленнєвої поведінки дитини, розвивають її вміння аналізувати емоційний та інформаційний зміст ситуації спілкування;
- застосовувати набуті елементи діагностики мовленнєвого розвитку дитини з урахуванням історії її життя, вікових, статевих та індивідуальних особливостей;
- добирати зразки різних жанрів фольклору, образотворчих та літературних творів, які активізують образність мовлення;
- моделювати такі ситуації спілкування, що потребують від дитини гнучкості,

варіативності, творчості у використанні засобів спілкування; створювати сприятливу комунікативну атмосферу;

– формувати у дітей мовленнєві навички, досвід мовленнєвої взаємодії з дорослими і однолітками;

– виховувати у дітей шанобливе ставлення до рідної мови, культуру мовленнєвого спілкування;

– здійснювати професійне мовленнєве спілкування з дітьми на засадах гуманізації і демократизації, особистісно-орієнтованого підходу тощо;

– контролювати, оцінювати, аналізувати особисте мовлення, варіювати мовне висловлювання відповідно до поставленої мети.

Засвоєння курсу «Індивідуалізація виховання та навчання дітей дошкільного віку» забезпечить майбутніх вихователів уміннями здійснювати індивідуальний підхід в процесі формування соціально прийнятних форм та засобів самовираження, враховуючи при цьому статеvu приналежність; виховувати у дошкільників емоційно-ціннісне ставлення; враховувати індивідуальний життєвий досвід кожної дитини, її власне бачення подій оточуючого життя. Без урахування індивідуальних особливостей дітей навіть майстерно вибудований педагогом вплив не дасть очікуваного результату. Тому вивчаючи даний курс, майбутні вихователі мають засвоїти вміння бачити в дитині неповторну індивідуальність з усім розмаїттям якостей і властивостей, створювати оптимальні умови для саморозвитку, самореалізації, самовираження дитини дошкільного віку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни майбутні педагоги мають опанувати такими знаннями:

знати:

– зміст Базового компонента дошкільної освіти та Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», базові характеристики індивідуального розвитку дитини;

– вікові особливості дитини раннього та дошкільного віку;

– психологічні відмінності, пов'язані із статевою приналежністю;

– методи і прийоми оптимізації індивідуалізованого навчання, виховання та уміннями;

– організовувати навчально-виховний процес з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини;

– здійснювати диференційований підхід до навчання і виховання дошкільників, враховуючи статеvu приналежність;

– створювати умови для саморозвитку, самореалізації, самовираження дитини дошкільного віку;

– враховувати індивідуальний життєвий досвід кожної дитини, її власне бачення подій оточуючого життя.

У межах вивчення курсу «Виховання та навчання дітей в різновікових групах» студенти засвоюють складові розвивального середовища, педагогічне керівництво іграми та працею дітей різного віку, шляхи оптимізації форм співпраці ДНЗ з родиною, оскільки не тільки педагоги, а й батьки є прикладом для наслідування соціально прийнятних форм та засобів самовираження.

Названі курси передбачають розгляд теоретичних питань, виконання практичних та лабораторних завдань. Семінарські заняття доцільно проводити із застосуванням активних форм навчання. Такими формами виступають дискусії, диспути, обговорення рефератів і доповідей, підготовлених студентами. Семінар-дискусія організовується як процес діалогічного спілкування викладача і студентів, у ході якого майбутній фахівець навчається точно висловлювати свої думки, отримує змогу активно відстоювати свою точку зору. Ефективною формою проведення семінару є обговорення проблем, запропонованих самими студентами, з якими майбутній вихователь може зустрітися у практичній діяльності. Використання принципу «крутого столу» сприяє зростанню мовленнєвої активності студентів, збільшується кількість висловлювань, з'являються можливості для особистісного самовираження, включення кожного в процес спілкування.

Важливим напрямом у підготовці майбутніх фахівців є проходження студентами педагогічних практик в ДНЗ, де студенти мають можливість застосувати на практиці набуті знання та вміння, ознайомитись з усіма аспектами професії вихователя.

Як висновок зазначимо, що професійна підготовка майбутніх вихователів повинна здійснюватись протягом усього періоду навчання. Її ефективність забезпечується поєднанням різних видів і форм організації навчально-виховного процесу, зв'язком навчальних дисциплін з

педагогічною практикою.

Література:

1. Аза Л. А. Воспитание как философско-социологическая проблема / Лариса Александровна Аза. – К.: Наукова думка, 1993. – 128 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. Наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К.: Світлич, 2008. – 430 с.
3. Броннікова С. М. Формування мовленнєвої культури молодших школярів засобами мистецтва: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. мистецтв. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / С. М. Броннікова. – Луганськ, 2002. – 20 с.
4. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): [монографія] / О. Л. Кононко. – К.: Стило, 2000. – 336 с.
5. Федорова М. Формування культури поведінки у старших дошкільників / М Федорова // Дошкільне виховання. – 2002. – № 12. – С. 8 – 9.

Автор статті обосновує актуальність проблеми підготовки майбутніх вчителів до формування у старших дошкільників соціально прийнятних форм і засобів самовираження. Аналізує систему підготовки студентів до оволодіння професійними вміннями та навичками в межах вивчення спеціальних дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка, соціально прийнятні форми і засоби самовираження, речова культура, речовий етикет, культура поведінки, педагогічне майстерство.

The author of the article reveals the actuality of the problem of training future teachers for the formation of ideas about socially acceptable forms and means of self-expression of senior pre-school children. She analyses the system of training students for mastering professional skills and habits in the process of learning the subjects they specialize in.

Key words: professional training, socially acceptable forms and means of self-expression, language culture, language etiquette, culture of behavior, pedagogical skill.

УДК 37.018.1(7/8):613

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ БАТЬКІВСЬКИМ СТИЛЕМ ВИХОВАННЯ ТА ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДИТИНИ В АМЕРИКАНСЬКІЙ СІМ'І

Олеся Дмитрієва
Слов'янськ

У статті характеризується чотири батьківських стилі виховання дитини (авторитарний, впливовий, ненаполегливий та байдужий), аналізується взаємозв'язок між батьківським стилем виховання дитини та процесом формування здорового способу життя дитини в американській сім'ї.

Ключові слова: батьківський стиль виховання дитини (авторитарний, впливовий, ненаполегливий та байдужий), формування здорового способу життя, підліток, американська сім'я.

Постановка проблеми. Батьки – це найбільш впливові вчителі дитини, своїм прикладом і ставленням формують спосіб життя дитини та спрямовують дітей до вибору певного типу поведінки. Саме в сім'ї закладаються основи фізичного, психічного та соціального здоров'я підлітка та фундамент подальшого способу життя. Отже, формування здорового способу життя є складним, соціокультурним процесом, який відбувається протягом всього життя, проте головне відношення до здоров'я, засади та навички здорового способу життя дитини формується батьками в сім'ї у підліткові роки.

Варто наголосити, що у США (на відміну від України), однією з найбільш серйозних проблем зі здоров'ям, «справжньою епідемією, що набуває все більших масштабів» [6, 3] та стосується майже кожної сім'ї, є ожиріння. На думку доктора С. Армстронг з медичного університету міста Дурхам, штату Північна Кароліна, з 1974 р. рівень ожиріння серед підростаючого покоління США різко підвищився, а відсоток підлітків, страждаючих на